

GAGAUZ TÜRKÜLERİNDE AŞK VE ÖLÜM MOTİFLERİ

Tudora ARNAUT

Özet

Bir sözlü edebiyat geleneği olan türkü türü yüzyıllardır Gagauz halkının manevi zenginliklerini, dünya görüşlerini, kederlerini, mutluluk ve gayretlerini ifade etmiştir. Konularına göre Gagauz türkülerini iki ana gruba ayırabiliriz. Bu konular halk edebiyatının bütününde olduğu gibi, türkülerde de önemli bir yer tutar. Bu makalede aşk ve ölüm motiflerinin kullanım nedenleri ile ortamları sınıflandırılarak gösterilecektir. Türkülerin içerikleri ile ilgili olarak yapılacak anlam analizinin durumun daha iyi kavranmasına yardımcı olacağını düşünüyoruz.

Anahtar kelimeler: Türkü, aşk ve ölüm motifleri, Gagauz folkloru, Türk kültür ekolojisi.

The Motifs of Love and Death in the Gagauz Folk Songs

Abstract

The genre of 'folk song' (Tr. türkü), that is a part of the oral literary tradition, has shown the Gagauz people's spiritual richness, world view, fate, happiness and effort for centuries. Thematically, we can divide Gagauz 'folk songs' into two main groups: folk songs about love and tragic folk songs. These themes play an indispensable role both in the whole folk literature and folk songs. In this article, both the reasons of preference and the contexts of love/death motifs are going to be shown by means of a classification. We suppose that the analysis of folk songs' meaning with regard to their contents will help this situation to be understood better.

Key words: Türkü (Turkish folk songs), love, death, Gagauz folklore, Turkic cultural ecology.

Türküler sözlü halk edebiyatında asırlarca Gagauz halkın zengin ruhunu, dünyaya bakışını, üzüntü ve sevinçlerini, onların çalışkanlığını yansıtmışlardır. Bazı türküler V.V.Moşkov'un da belirttiği gibi "ağaçlarda yaprakların büyüdüğü kadar hızla yaratılır, bazen ise yapraklar kadar hızla sınıyorlardır ve kendi yaratıcıları dışında kimse onları kullanmazsa o hızlılıkla da kaybolurlar. Kimi zaman da onların geçici ve yerel başarısı olur ki, işte o zaman yerli türkü söyleyenler onları öğrenip ömürlerini uzatırlar" (Moşkov, 2004). Türkülerin ömürlerinin uzun ve kalıcı olması için konu bakımından çok derin ve iz bırakacak kadar anlamlı olması şarttır. Yalnızca bu çeşit türkülerin nesilden nesile aktarılması ve akılda kalmaları mümkündür. Bu tür türkülerin salt türkü söyleyen şahıslar tarafından değil, sıradan dinleyiciler tarafından da öğrenilmesi mümkün olmaktadır. Ezgiyle ve çoğu zaman müzik eşliğinde söylenen bu tür genellikle kadınlar tarafından söylenmektedir. İçinde bin bir türlü güzelliği ve zenginliği barındıran sözlü gelenek yetenekli halk sanatçıları vasıtasıyla bugüne kadar getirilmiştir. Bugün de halk edebiyatı ve folklor değerleri Gagauzlar arasında yoğun ilgi görmektedir. Gagauz halk edebiyatı yakın ve uzak tarihten pek çok önemli olayı, insanî dramı, çaresizlikleri ve arayışları günümüze taşımış ve bu konuları türkülere dökmüştür.

Gagauz türkülerini konu bakımından iki ana başlık şeklinde sınıflandırabiliriz: Aşk konulu türküler ve trajik türküler. Bu konular hemen hemen tüm anonim halk edebiyatı türlerinde yer aldığı gibi türkülerde de kendi önemini göstermiştir. Burada aşk ve ölüm motiflerinin kullanış biçimleri, sınıflandırılması, icrâ ortamı ve nedenleri yer alacaktır.

Türküler hayatımızın âdeta vazgeçilmez bir parçasıdır. İnsanoğlu, genellikle diğer türlere nazaran kendi ifadelerini, iç dünyasını türkülere dökmüş, türkülerle konuşmuş, türkülerle dertleşmiş, türkülerle hasret gidermiş, türkülerle acılarını, sevinçlerini dile getirmiş, içindeki duygusunu türküler vasıtasıyla dile getirmiş, yârine selam uçurmuş ve yârinden türkülerle selâm almıştır. Dolayısıyla türküler kültürümüzde önemli bir iletişim aracı olmuştur. Bu yüzden, onlarda kullanılan her bir sözün kendine özgü derinliği ve anlamı bulunmaktadır.

Türkülerde kullanılan kavramların hiçbiri gelişigüzel yer almış değildir. Her bir kavramın kendine özgü bir çağrışımı bulunmaktadır. Kimi zaman aşkın karşısına çıkıp en büyük kahramanlıkları yapan âşıklar dağları deler, aşkın uğruna en zor engelleri aşar, bazen aşkına kavuşamayanlar ise çaresiz içlerindeki duyguları yanık nağmelerle dizelere dökerler.

Karşı koyulamayan diğer bir olay ise ölümdür. Yakınını, arkadaşını, sevdiğini kaybetme duygusu türkülerde de kendi yerini geniş bir şekilde almış ve işlenmiştir. Anasını kaybeden evlat, sevgilisini kaybeden âşık, kocasını karısını kaybeden eş, dostunu kaybeden dost vd. konular başta gelir.

Bu yüzden türkülerde yer alan sözlerden ziyade, o sözlerin bir araya gelmesini hazırlayan olaylar zincirini çok iyi bilmek gerekir.

Gagauz Türkülerinde Aşk Motifi

Lirik türkülerin üslûpları karmaşık ve çeşitlidir. İstiare, abartma, sıfatların yardımı ile geleneksel folklor dünyası kurulmuştur. Elbet, burada idealleştirilmiş biçimde Gagauzların oturdukları evler, dolay, göklerin maviliği, Tuna nehrinin berraklığı, insanların yaşam şekilleri, kullandıkları eşyalar ve bunlara bağladıkları anlamlar ve tabii ki türkülerin asıl kahramanları- insanlar dile getirilmektedir. Türkülerde kullanılan edebi araçlar başkahramanların duygu ve ruh hallerini yansıtmakta yardımcı olmakta ve ayrıca da dinleyicilere duygusal yandan tesir etmektedirler.

Geleneksel lirik türkü temelinde insanoğlu tabiatla karşılaştırmasını yapan kendi sembolik sistemini oluşturmuştur. Gagauz türkülerinde delikanlı oğlanın sembolü kılıç, aslan, kuş vb. olurken, genç kız da kuş, gül, menekşe, yıldız vd. sembolleri kendi benliğinde oluşturmaktadır. İnsanların doğa ile iç içe yaşamaları ve aynı şekilde türkülere de taşımaları birçok sembollere dönüşmesini sağlamıştır.

Halk ozanlarının (Gagauzlarda türkücülerin) yapıtlarında ve anonim halk türkülerinde işlenen motifler soyut kavramlar değildir. Bunlar gözle görülen, elle tutulan somut, günlük yaşamda var olan varlıklardır. Çünkü **motif** bir yazın yapıtında sık sık **vurgulanan** temel düşünce, **imge** ya da yinelenen **anlatımdır**.

Bu çerçevede söyleyecek olursak coşkun lirizm içerisinde söylenmiş sevdâ türküleri daha çok sevgiliye duyulan duyguları kapsamaktadır.

Aşk bir temel düşünce olarak türkülerde sıkça yer almaktadır. Aşk konusunun dile getirildiği ortamlar genellikle ilk başta iki insanın arasında olurken daha sonra bunun eğlence yerlerinde söylendiğini görmek mümkündür.

Bunları sıralayacak olursak:

1. Düğün, çocuk kutlamaları sırasında söylenen aşk türküleri

Gagauzların geçmiş zamanlarından beri çeşitli gelenek merasimleri, âdetleri mevcuttur. Bilhassa düğün törenlerinde en çok çalınan türküler:

a) Dünürçülükte “dünürçülük türküsü”

(DÜNÜRCÜLÜK TÜRKÜSÜ)

Kız oturmuş sundurmanın başına,
Henüz basmış on dört-on beş yaşına,
Ne dâ gelmiş zavalının başına,
Gün da urmuş küpesinin taşına.

Suya gider, bir incecik yolu var,
Sudan gelir, bir incecik sesi var;
Başçadaki fidan gibi boyu var,
Duvardan kireç gibi teni var,
Baldan tatlı şeker gibi lafı var.

Anası dedi: "çiizi yoktur, veremem".

Bobası dedi: "kız küçüktür, kıyamam".

Kız dedi: "yarım geldi, beklemâm" (Köseoğlu, 1999, s. 337).

b) Hamur alma merasiminde "hamur türküsü",

c) Gelini giydirirken "gelin tellemâ" veya "pelik örmâ türküsü",

GELİN TÜRKÜSÜ

Mari Kate, uyur muysun?

Uyur muysun, uyansana.

Gül yastına dayansana,

Vani gelir inansana.

Kızlık saçın söküler,

Gelinnik saçın örüler.

Sân üsüsüsün, sâni garipsin,

Sân bu gecâ musafirsin (Köseoğlu, 1999, s. 339).

d) "gelin türküsü" veya "gelin ağlatmak türküsü"

GELİN TÜRKÜSÜ

-Kızım, kızım nazlı gözüm!

Evimin şenni sandin,

Sandımın kumaşı sandin.

Male, male verdin beni aşırıya,

Aşırıya, Badatlara.

Badat yolu uzak yoldur,

Görüşmemiz pek az olur.

-Kızım, kızım, nazlı kuzum,

Ban vermedim, boban verdi,

Boban verdi, vermiş oldu.

Dönmek olmaz.

GELİN TÜRKÜSÜ

Kızım, kızım,

Nazlı kızım,

Sandin, kızım,

Evin şenni;
 Sandın kızım.
 Sandık donaa
 Sandın, kızım,
 Başça gerdi,
 El elinâ
 Verdim seni
 Yok nâbayım-
 Olmaz dönmaâ... (Köseoğlu, 1999, s. 338).

e) Damadı tıraş ederken “tıraş türküsü”

GÜVÂ TÜRKÜSÜ

Ak bacadan tütün tütâr,
 Çevredimdâ bülbül ötâr.
 Dün avşam ban bir düş gördüm
 Düşümdâ Vani güvâ olmuş.
 Güvâ olmuş süzülürdü,
 Ayna dizindâ düzünürdü,
 Çevrâ elindâ silinirdi.
 Saa yanında bir al çiçek
 Sol yanında telli gelin. (Köseoğlu, 1999, s. 339).

f) Düğünün pazartesi “rakı” (tatlı rakı) veya “emiş” (yemiş) günü
 “sofra türküsü”

Düğünlerde bu tür türkülerin söylenmesindeki amaç ana baba ocağından ayrılırken onları unutmamak ve verilen nasihatlere (özellikle geline verilen öğütlere) uymaktır. Gelinin gideceği yeni ailede o ailedeki kocasının anne babasına, kocasına, yakın ve uzak akrabalarına saygılı olmak ve baba ocağının kıymetini bilmek gibi öğütler başta gelmektedir. Gagauz Türklerinin aile kültüründe buna her zaman önem verilmiş ve bununla ilgili bir dizi atasözü ve öğüt söylenmiştir. Örneğin, geline, gelin al duvakla ana baba ocağından çıkarken, “Kapuyu aykırılâdın mı geri dönmaa yok birtaana”; “Yeni ailene sevgini taşı, evdeki zakonu (kanunu) taşıma”; “Adam karısının gözü, karı adamın sözü” gibi kalıplaşmış öğütler ve atasözleri hatırlatılır.¹

Elbette bu tür öğütler türkülerde de yerini almıştır:

Gelin Telerkânâ

Mari Marinka, uyansana,
 El geler uyansana.

¹ T.Arnaut’un özel arşivinden.

El geler, el ayırır
 Anadan da bobadan da,
 Kardaştan da kız kardaştan da,
 Ana-boba kapusu-
 Fesleen kokusu,
 El kapusu-
 Acı pelin kokusu.
 Saa yanında bir top çiçek,
 Sol yanında keskin bıçak. (Köseoğlu, 1999, s. 338).

Sevdanın gözü kördür deyiminin halkın arasında yaygınlık kazanmasının nedenlerinden biri de; insanoğlu âşık olduğunda gözü kimseyi görmez oluşu ve en yakın olan, ona hayat veren anne babasının sevdiği kişinin yanında bir noktadan sonra ikinci sıraya düşmesidir. Evet, insanın anne ve babası onu yetişkin, reşit dönemine getirdikten sonra hayat okuluna gönderir. Burada çocuk yaşından gençlik çağına girer ve kendine eş aramaya başlar. Bu dönemde en güzel duyguları yaşar, sevda dolu yüreği kuş gibi göklere yükselir.

Gençlerin bir araya geldikleri halay (horo, horu, foru -gag.) yerlerinde sevdiklerinin yanlarında yürekleri çarpar ve duygular kabarıp.

More kız

Ah!... more kız, more kız.
 Anan öldü dediler.
 -Ko ölsün, ko ölsün,
 Çal gaydaci gaydai,
 Ben teperim horoyu.
 Ah!... more kız, more kız!...
 Baban öldü, dediler.
 -Ko ölsün, ko ölsün,
 Çal gaydaci gaydai,
 Ben teperim horoyu.
 Ah!... more kız, more kız!...
 Yavklun öldü, dediler,
 -Arta kalsın horo da,
 Veran kalsın gayda da (Köseoğlu, 1999, s. 341).

Bu duygular bazen güzel sözlere yer verirken bazen ayrılık konularını da içermektedir. Sevgilisinden uzak düşen âşık, derdinin çaresini doktorda arar ve ondan medet umar. Uzaklığı, ayrılığı bir dert, hastalık olarak gören âşık derdinin çaresiz olduğuna ve derdine ancak doktorun yardım edeceğine inanır:

Aman doktor

Aman doktor
 Canım çıksın doktor
 Derdime bir çare
 Çaresiz dertlere düştüm
 Doktor bana bi çare.

Âşıkların iki çeşmeye benzetilmesi ve tıpkı çeşmelerin yan yana akmaları gibi ömür boyu yan yana olma isteğine doktora başvurarak çare aranır türkünün diğer dörtlüğünde:

İki çöşme yan yana
 Su içtim kana kana
 Aman doktor
 Bana biçare.

Mâni şeklini taşıyan bu türkünün son dörtlüğünde ise sevda bir dalda olan iki cevizle benzetilir, tıpkı sevgililerin bir elmanın iki yarısına benzetmesi gibi. Fakat ayrılık derya denize veya Kara Denize benzetilmektedir. Türkünün bu çeşitlemesi Balkanlarda, Türkiye’de ve Gagauzların arasında yaygınlığı Türk soylu halkların kendi arasında çeşitli dönemlerde parçalanması ve ayrı düşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır:

Bir dalda iki ceviz
 Aramız darya deniz.
 Aman doktor
 Bana bi çare (Köseoğlu, 1999, s. 341).

Gagauzların Balkanlardan Bucak topraklarına göç etmeleri birçok aileyi, sevdalıları da ayrı düşürmüştür. Halkın arasında yaygın olan “Ay tepeler, tepeler” türküsünde bu ayrılık anlatılmaktadır:

Ay tepeler tepeler yüksek tepeler
 Karşıdan yağmur yayer bırda tepeler..
 Ne bakêrsın mari kız aul aşırı
 Taramışsın sacını festen dışarı
 Seni görân çocuklar yolunu şaşırır....

Ailelerin arasındaki yetişme ve gelir düzeyi farklılığı bazen birbirini seven iki gencin kavuşması için bir engel teşkil edebilir. Ailelerin bu tür evliliklere karşı çıkmaları âşıkların acılı mısralara dertlerini dökmeleri ile sonuçlanır. Bu tür türkülerde aşk motifi bazen kızların dillerinden dökülürken, bazen onun yerini delikanlı da alır ve can sıkıntısını anlatır. Güzel müzik eşliğinde söylenen “Şu baa çotuğunda” türküsü buna parlak bir misaldir:

Şu baa çotuğunda Saşa
 Kara üzüm var
 Sana baka baka Saşa
 Gözüm süzüldü
 Versene şu al basmanı Saşa
 Gözümü sileyim
 Seni bana vermezler Saşa
 Deli mi olayım
 Deli mi olayım kırları kapayım
 Veya ne yapayım
 Yoksa Kongaz yolunda Saşa
 Köprümü olayım
 Gelen-geçen insana Saşa
 Seni mi sorayım (2 defa)²

Âşık olduğuna, kendi köyünden istediğine varamayan genç kız anne babasının sözünden çıkamayınca onların istediği, onların beğendiği başka (aşırıdan) köyden bir oğlana verilir. Fakat, sevmediği adamla mutluluğu bulamayan genç kız ziyarete gelen annesine çeyizini garajda duran arabaya yüklemesini ve onları bir kibrit ile yakmasını istediğini söyler. Geleneklere göre evlendikten sonra ayrılıp anne baba evine dönmenin ayıp sayıldığını bilen genç kız kendi özgürlüğüne ve sevdalisına bir daha kavuşamayacağını bildiği için bu çeyizin yandığı gibi kendi hayatının da bundan sonra öyle yanacağını dile getirmektedir:

Beni küüydân istedilâr, •Bay-lay-lay-lä-lä.
 Beni küüydân istedilâr, •ay-lay-lay-lay-lä-läy.
 Beni mamu vermedi, mêt,
 Nendan nereyi geldi, mêt,
 Bir aşırılı onmadı, mêt.
 Bir aşırılı onmadı, mêt,
 "O da beni pek beendi, mêt.....
 O da beni istedi, mêt,
 Ben da onu beenmedim, mêt,
 Mamu onu pek beendi, mêt,
 Beni da ona verdi, mêt,
 Geçti bir yıl üç da ay, mêt.
 Geldi mamu dolaşmaa, mêt,
 Taa uzaktan o sorêr, mêt
 Nabêrsın, kızım? - deyor, - mêt.
 Daa uzaktan o sorêr, mêt
 -Nâbêrsın, kızım? - deyor.
 Bân da utanmaktan dedim, mêt,

² (Arnaut'un özel arşivinden)

Ani da pek isäyım.
 -Açan okaa pek islääsin,
 Näända senin o güüdän, mêy?
 Näända senin gözelliin, mêy?
 Näända senin gözelliin, mêy?
 -Gidäsin sän, mali ma, mêy,
 . Garaja, bir maşına tutasın.
 Çiizimi üklädasin, mêy,
 Bir da şışä gaz serpäsin.
 Bir da sırnık çekäsin,
 Bir da sırnık da çekäsin,
 Onnar nicä yanêr, mêy,
 Bän da ölä yancam, mêy (Durbaylo, 2001, s. 115).

Türkülerde beddualar da kendi yerini almıştır. Biribirini seven iki gencin buluşmasına, konuşmasına izin vermeyen anne babalar türkülerde de bedduaya tutulurlar:

“Arda da kalsın senin ane, be yärim,
 Ani bizi ayırdı.
 Ah, ölüyöm,
 Yärim gideyom,
 Senden ayrılamıyom (Kvilinkova, 2005, s. 266).

Sevda motifleri dialog şeklinde geçen örneklerde de gözlemlenmektedir. Bu tür örneklere Bucak'ta oturan Gagauzlar'da görüldüğü gibi, Balkanlarda ve Türkiye'deki soydaşlarımızda da sıkça rastlanılmaktadır.

Sevgisini deyişleri ile anlatmaya çalışan Arzu ile Kamber, Bengü Hanım ve Ayvaz Türk dünyasında yer aldığı gibi Gagauzların da halk “romantik” ve “kahraman” hikâyeleri arasında yer almaktadır:

Arzyınan Kamber

Arzı: Ban çeşmeyä vardım
 Elimi yüzümü yudum
 Enteşemi çıkardım
 Taş üstünä koydum.

Kamber: Bän çeşmeye varmadım
 Elimi yüzümü yumadım
 Enteşeni almadım
 Bileziini bulmadım.

Kamber: Ay duar tunuk tunuk
Başçeler dolmuş gül tomruk
Enteşeni bulana
Arzı ne var muştuluk.

Arzı: Ay duar tunuk tunuk
Başçeler dolmuş gül tomruk
Enteşemi bulana
Al şeftali muştuluk
Bileziimi alana
Arzı kendi da muştuluk (Köseoğlu, 1999, s. 241).

Aşağıda bir örneği bulunan atışma biçimindeki (değişli-gag.) türküler halk hikâyelerinde rastlandığı gibi, serbest türkü örneklerinde de sıkça görülmektedir. Bu türkü metni de, araştırmamızdaki diğer bazı türküler gibi Türkiye’de de kendine özgü çeşitlemeleriyle bulunmaktadır (Özbek, 1981, ss.153-154). Sevgilisine bulutlar aracılığı ile (burada bulut haberci anlamını taşımakta) selam yollarken yarin tepkisini duymak ister:

Gidin, bulutlar gidin,
Yäre selam götürün,
Yär selam almasa
Genä geeri getirin.

Gittik, mori kız, gittik,
Yärin mektup yazardı
Selam verdik – almadı,
Genä geeri yolladı... (Kvilinkova, 2005, s. 267).

Türkülerde Ölüm Motifi

İnsanlar, başta ölüm olmak üzere çeşitli sebeplerle sevdiklerinden ayrılmak durumunda kalırlar. Kişilerin hastalanması, evden gelinin çıkması, delikanlının askere gitmesi, vatan toprağının kaybedilmesi, sevgilinin gidip de dönmemesi, sel baskını, zelzele, yangın, salgın hastalık gibi büyük felaketlerin meydana gelmesi, sevilen hayvanların kaybı ve ölümü üzerine söylenen ezgili şiirler ağıt türünden eserlerdir. Bütün bunlardan hareketle ağıt; “İnsanoğlunun; ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” olarak tarif edilmiştir” (Elçin, 1990, s. 1).

Bir kimsenin ailesinde veya köyünde meydana gelen ölüm veya tabii âfetler bu tarz türkülerle anlatılır. (“Kalk Todi”), “Köyümüzde kıran oldu”

Gagauzların Balkanlarda yaşadıkları dönemde oluşan türkülerde ataların, babaların geçirdikleri zor günleri anlatılmaktadır. Bunların içinde kahraman (Marinki, Stuyeni, Tudorki adlı) ve haydutların kötü işlerini anlatan (Vardır gittiğini Bolgra'da, Şu dağın ardında) vb. ballad türkülerinde de mevcuttur.

Gagauzlar neşeli toplantılarda da genellikle hep uzun havalar ve ağıt şeklinde türküler söylemektedir. Eğlence amaçlı bu toplantılarda Gagauzların neşe ile üzüntünün, hayatla ölümün, birleşme ile ayrılmanın yan yana olduğunu devamlı hatırlatmaları bir zorunluluk gibidir. Bu dengeyi sağlamak için olsa gerek düğünlerin, çocuk kutlamalarının vd. neşeli toplantıların sonucunda mutlaka hüznü türküler de söylenmektedir. Bu tür türkülerle sonra verilen mesaj aslında çok basit: hayatın kıymetini yaşayarak anlamak ve korumak; yanındakinin önemini, ona karşı hissedilen sevgiyi, onu kaybetmeden, yanındayken göstermek, kaybettikten sonra ise onun geri getirilemeyeceğini bilmek gerekir. Bu tür türkülerden sonra dinleyenler sanki gerçekler ile yüz yüze gelir ve herkes kendine göre bir ders mahiyetindeki anlam çıkarır.

Hüzünlü (ölüm) türkülerin söylenmesini iki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- 1) mecazi anlamda ölüm (çeşitli sebeplerden dolayı sevgilisinden ayrılma);
 - a) fakirlik sonucu sevdiğinin başkasına verilmesi
 - b) ebeveynin rızası olmadan sevdiğine kavuşamaması
 - c) uzak memlekete gidip hasret çekme
- 2) Ölüm (çeşitli sebeplerden dolayı sevdiğini, yakın ve uzak akrabalarını, kaybetme)
 - a) Sevgilisinin ani ölümü
 - b) Ebeveynin, sevgilisinin hastalık sonucu ölümü
 - c) Doğal âfetler (sel, yıldırım, toprak düşmesi vs) sonucu ölüm
 - d) Kaza sonucu ölüm
 - e) İntihar
 - f) Savaşta ölüm

Sevgilisinden ayrılma, ona kavuşamama gibi sebeplerle ayrılığın ölüm kadar acı olduğunu dile getiren bir türkünün mısraları:

Yârim kurdu bir saray,
Altın direkli.
Benim vardı bir yârim –
Demir ürekli.
Canavarlar su gibi,
Sardı çalıya.
Koç kurbannar kesiler

Altın tuçlara,
 Koftannan kestilär,
 Herkez eşinnän.
 Eşlân çıkar çıraya
 Herkez eşinnän.
 E, ban nâbabilicäm
 Yalnız başıma?
 Helä gel, garibim, gidelim
 Daadan ucadan.
 Helä gel, gaaribim, gidelim
 Daadan ucadan.
 Tö o zaman sana soracam,
 Ayırmak nicä.
Bu dünnedâ hayırmak
Ölümdän taa güç (Durbaylo, 2001, s. 116).

Sevgilisinin başkası ile evlendirilmesi, hatta onun düğününde sadıç (dever - gag.) olma zorunluluğu sevdiğine kıyma ve intihara teşebbüs olaylarını da beraberinde getirir:

Yavklucuum, male,
 Yavklu da oldu.
 Diil uzaa, mali,
 Hiç dul yabancıya.
 Bir kapu komuşu,
 Amıcanın ooluna.
 Diil uzaa, mali,
 Beni dever okudular....
 Yavklucuum, male,
 Yavklu da oldu.
 Diil uzaa, mali,
 Hiç dul yabancıya.
 Bir kapu komuşu,
 Amıcanın ooluna.
 Diil uzaa, mali,
 Beni dever okudular.
 Kızkardeşim Tudorkayı,
 Zıvla koydular.
 O kızkardeşim Tudorka
 Ko zıvla dursun.
 Ama ban, mali, dever duramıycam.
 Kızkardeşim Tudorka,
 Taa pek küçük,

İstedik bilmeer.
 Bân Yordanayı gördükçe,
 Nasıl dayanımı?
 Gördüm, male,
 Giftâ bıcaymı,
 Ban Yordanayı
 Kıyıp, duureycam.
 - Kıyma, bâ Kralü,
 - Duurama, be Ralü,
 O seni kıydısa,
 Sän onu kıyma.
 Suya gidârdi
 Biaz modıylan.
 Biaz modıylan,
 Biaz bakırlarlan,
 Altın küpeylân,
 Altın küpeylân,
 Gümüş bleziklân.
 Gümüş bleziklân,
 Bendân da üzüklân (Durbaylo, 2001, s. 108).

Öteki dünyadan haber verme, öteki dünyaya haber yollama, sevdikleri ile dertlerini paylaşma isteği her zaman bu tür örneklerde yer almıştır.

Çocuk yaşta annebabasız kalan genç kız annenin yerini ağabeyinin de yengesinin de dolduramayacağını anlatırken, bunca yıl geçmesine rağmen onun benliğinde annesinin ve babasının hâlâ daha genç ve annesinin “kıvrak boylu” olduğunu dile getirir:

Selâm götürâsin
 Benim o genç anama.
 Selâm götürâsin
 Benim o gencecik bobama.....
 Sokaa da çıkarım,
 İçeri da girerim,
 Benim o kıvrak mamuma
 Kimseyle benzedâmeerim (Kvilinkova, 2003, s. 165).

Doğal âfetler sonucu yakınlarını kaybetme gibi konular da sıkça işlenen konular arasındadır. Bu tür örneklerde Gagauzlar olayları ayrıntısı ile anlatmaya çalışmakta, onları art arda sıralamaktadırlar. Fakat bu tür örneklerin edebi değeri fazla zengin değildir.

Aşk ve Ölüm Motif Analizi

Şairler iç dünyalarını teorik kurallar çerçevesine uydurmazlar; duygularını şiirsellik çerçevesinde dışarıya yansıtmaya çalışırlar. Müzik ise bu sıralamayı bir düzene sokar ve tempo verir. Aktarılan sözler hakikatin, bilginin, ahlakın, gerçeğin bir simgesidir. Bu tür hazır “sözü” halk algılamaya hazırdır; nedeni ise bu prizma çerçevesinde hayatın daha net bir biçimde anlatımıdır.

Sözlü halk edebiyatında bu tür motiflerin varlığı ve farklı kültür tiplerinde “duyguların ve ifadelerin aynılığını sergilemesi” şekillerin kristalleşmesinden öte bir duygudur (Veselovski, 1989, s. 300).

Aşk ve ölüm insanlığın yaşamında yan yana yürüdüğü iki önemli konudur. Tüm eski sözlü ve yazılı kaynaklarda bu iki öge işlenmiş ve zamanla eserlere kaydedilmiştir. Kendi üzüntüsünü sagulara aktaran kadim Türkler bir yandan acı kayıpları dile getirirken, diğer yandan o şahsın kahramanlıklarını övgü ile anlatmaktadır. Alp Er Tonga, Manas Destanı, Kitab-ı Dede Korkut, Köroğlu hikâyeleri vd. buna benzer örnekler gösterilebilir.

Daha eskilerden beri hayatın varlığı, mutluluk ışıklı, ölümsüz, kutsal bir yaratılış gibi algılanırken ölüm düşüncesi siyah, karanlık bir kuyu, uyku, soğukluk, uzaklık gibi algılanıyordu. Folklor buna benzer bir dizi motif benzerliği sıralamaktadır: Başkahramanın ölümü ve dirilmesi, rüyasında kendi ölümünü görmesi ve önceden hazırlık yapması, akrabalara nasihat vermesi.

Cumaaya karşı, mali-ma,
 Bân bir düş gördüm. 2
 Bizim kapu onunda, mali-ma,
 Bir eşil başça. 2
 O başçenin içindâ, mali-ma,-
 Bir serenni pınar. 2
 O pınarın dolayı, mali-ma,
 Katmer karanfil.
 Katmer karanfil, mali-ma,
 Üç kök ta feslen. 2
 Bân yısleem onnarı, mali-ma, -
 Onnar kuruyorlar.
 Bulü islêr onnarı, mali-ma, 2
 Onnar eşererlar.
 Ozaman ki bân annadım, mali-ma
 Anikilim bân ölecâm.2 •
 Tutasınız bana, malima,
 Üç ranin oolu.
 Yaptırasınız bana, mali ma,

Bir eni evcââz.
O evcââz da olsun, mali-ma,
Olsun dört köşeylân.
Olsun dört köşeylân, malima,
Üç ta pençereylân.
Bir penceresi olsun, mali-ma..... (Kvilinkova, 2003, s. 138).

Ölümü simgeleyen motif: Sevgiliden vazgeçme veya sevgiliyi kaybetme, diğer dünyaya göç etme veya diğer dünyadan haber verme şekilleri bir nevi kozmogonik mitin arkaik süjesi olarak lirik türkülerde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Lirik türküler iki ana başlık halinde şekillenmesi ile bir yandan yazılı ve sözlü edebiyatta iki ana konunun üzerinde durmuştur. Aşk ve ölüm motifleri bir bütünlük içinde hayatın gerçeklerini sergilerken, diğer yandan bu konuların en fazla edebi tür olarak kullanılan türkülerde yer aldığını açıkça göstermiştir. Gagauz lirik türkülerinde bu tür motiflerin derinden işlenmediğini bildiğimiz için bu konu üzerinde yoğunlaşmayı uygun gördük. Lirik türkülerin aşk ve ölüm üzerinde yapılan sınıflandırmalar elbette daha da genişletilebilir. Bu çalışma bu konu üzerine bir başlangıçtır.

Kaynakça

- Argunşah, M. ve Argunşah, H. (2007). *Gagauz Yazıları*, Kayseri.
- Durbaylo, M. A. (1991). *Ballada Türküleri*, Kişinev: Ştiinsta.
- Durbaylo, M.A. (2001). *Gagauz Halk Türküleri*, Kişinev: Pontos.
- Kapanitsya, L. N. (2000). *Metaponyatiyna model ukrainskoy liriceskoy pısnı*, Kiev: KNU Yayınları.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köseoğlu, N. (1999). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 12. Romanya ve Gagauz Türk Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kvilinkova, E. N. (2003). *Moldova Gagauzların Halk Türküleri*, Kişinev: Pontos.
- Kvilinkova, E. N. (2005). *Gagauzı Moldovı i Bolgarii*, Kişinev: Pontos.
- Moşkov, V. (2004). *Gagauzı Benderskogo Uezda. (Etnografiçeskiye oçerki i materialı)*. (S.Bulgar ve S. Kuroglu, haz.). Kişinev.
- Özbek, M. (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Veselovski, A. N. (1989). *İstoriçeskaya politika*, Moskova.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.